

А. В. МОРГУН

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Охарактеризовано особливості політичного режиму в Україні та визначено його як змішаний, трансформаційний, суперечливий та непрогнозований. Наголошено на важливості безпекової складової при формуванні демократичної держави.

Ключові слова: політичний режим, національна безпека, демократична держава, трансформація.

Моргун А. В. Трансформационные процессы современной Украины и их влияние на формирование политики национальной безопасности

Охарактеризованы особенности политического режима в Украине, который определён как смешанный, трансформационный, противоречивый и непрогнозируемый. Акцентировано на важности национальной безопасности при формировании демократического государства

Ключевые слова: политический режим, национальная безопасность, демократическое государство, трансформация.

Morgun Anastasiia. Transformation processes of modern Ukraine and its impact on national security policy

The article describes the features of the political regime in Ukraine and defines it as a mixed, contradictory and unpredictable. In the formation of a democratic state security component identified as important.

Key words: political regime, national security, democratic state, transformation.

Невизначеність населення щодо власної ідентичності, перманентна політична криза, непоборна корумпованість, інформаційна незахищеність, відтік інтелекту тощо – все це призводить до послаблення держави та її захищеності. Недосконалість політичного режиму сучасної України призводить до підміни дієвих протоколів на маніпулятивні інструменти для досягнення інтересів окремих осіб.

На сьогодні, питання визначення наявного та бажаного політичного режиму в Україні залишається актуальним, оскільки політич-

ний режим є не лише середовищем, але й умовою політичного життя суспільства¹. Актуальність дослідження, а також необхідність ґрунтовного аналізу розвитку та трансформації політичного режиму в Україні підтверджується змінами, що на наших очах відбуваються в державі.

Досліджуючи політичний режим, маємо на увазі сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється політична влада. Значний інтерес представляє характеристика політичного режиму не тільки як сукупності засобів і методів здійснення політичної влади, але й засобів і методів її формування. Таким чином, для визначення сутності політичного режиму оперують такими його елементами, як процедури і способи формування інститутів влади, стиль прийняття політичних рішень, тип взаємодії влади і громадян. Політичний режим формує політику національної безпеки держави, змінює особливості її зовнішньої політики².

Політичний режим, який існує в державі є середовищем, в якому діють державні інститути. Виходимо також з того, що політичний режим є сукупністю засобів і методів, за допомогою яких правлячий політичний клас (або група класів) здійснює своє економічне й політичне панування, владу в суспільстві³.

З огляду на історичні факти, Україна тривалий час знаходилась під впливом тоталітарних та авторитарних режимів, що не тільки вплинуло на розвиток державних інститутів, але й деформувало світоглядні установки суспільства. Адже «тоталітарна структура потребує не тільки нормативної поведінки та щоб її члени виконували встановлені вимоги, – вона вимагає любові до себе, своєї пріоритетності в системі цінностей її членів»⁴. Після розпаду Радянського Союзу Україна обрала своїм вектором руху демократизацію держави та суспільства в цілому. Віддавши перевагу демократії, як політичному режиму, колишня українська влада визначила також і принципи, цінності та ідеали до яких мало б прагнути суспільство. Проте, держава «пригальмувала» у так званому перехідному періоді, притаманному, якраз, державам які намагаються позбутися свого тоталітарного минулого.

Сучасний політичний режим в Україні більшістю дослідників визначено як змішаний або гібридний. Змішані політичні режими поєднують в собі одночасно авторитарні та демократичні ознаки.

Такі політичні режими є характерною рисою посткомуністичних держав. У політичному режимі України поєдналися риси мало не всіх основних типів режимів: демократичного, авторитарного, тоталітарного та охлократичного. Також присутніми є окремі елементи анархії⁵.

На думку деяких дослідників можна стверджувати, що на сьогодні в Україні існує напівдемократичний електоральний режим з делегативною характеристикою та напівконкурентним типом електоральних змагань. Присутні й авторитарні тенденції. Таким чином Україна є напівдемократією⁶.

Повертаючись до питання переходу політичного режиму в Україні від авторитарного до демократичного, варто відзначити його основні процесуальні особливості, які досить влучно виокремила А. Колодій: 1) невиконання одного з початкових завдань переходу: зміни еліт; 2) неправова культура владної верхівки; 3) відносна слабкість основної опозиції сили; 4) повільність реформування і стійке недовиконання найголовніших завдань кожної стадії бпереходу; 5) слабкість, розхитаність та низька легітимність офіційно встановлених демократичних інституцій; 6) укорінення та розвиток неформальних інституцій упродовж перехідного періоду; 7) поступова заміна залишкового посткомуністичного авторитаризму новим олігархічним авторитаризмом на рівні поведінки певних груп політичної еліти; 8) проходження суспільства через два істотно відмінні етапи: посткомуністичний та антиолігархічний⁷.

Україна швидше перейняла деякі зовнішні характеристики демократії, як то: вибори, конституція, багатопартійна система. За наявності цих ознак, все одно порушуються такі демократичні принципи як верховенство права або поділ влади. На сьогодні реальна публічна політика продовжує підмінятися маніпуляціями суспільною свідомістю, а інститути демократичного суспільства все ще активно використовуються владою для легітимізації недемократичних дій. У неінституціалізованій демократії місце, яке не зайняте ефективними інститутами, як правило, займають активні сили – клановість та корупція.

Політичною наукою обґрунтовано взаємозв'язок між економічними чинниками, рівнем демократизації суспільства та глибиною корумпованості державних інституцій та сформульовано деякі прин-

ципи: низький рівень економічного розвитку суспільства є передумовою авторитарного/тоталітарного політичного режиму; високий рівень авторитаризму (політичного/соціально-психологічного) породжує «глибоку корумпованість» (політичну, адміністративну, побутову) суспільних відносин; подолання корупції передбачає комплекс умов та заходів, тобто факторів як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Відповідно до результатів індексу сприйняття корупції (станом на 2015 р.) згідно матеріалів організації Transparency International, Україна посідає 142 місце в рейтингу зі 176 країн, охоплених дослідженням (для порівняння: у 2001 р. посідала 83 позицію), поряд з Угандою і Коморськими⁸. Найголовнішими чинниками зростання корупції, на думку експертів цієї ж організації, яка проводила дослідження було констатовано ще у 2012 р. бездіяльність Національного антикорупційного комітету при президенті В.Януковичу⁹.

Крім того, необхідно зауважити, що впродовж всього періоду незалежності Україна серйозно потерпала від корумпованості владних інститутів. Хоча в умовах перехідного періоду необхідною передумовою прогресу є збереження внутрішньополітичної стабільності, українська влада не змогла цього зрозуміти та втриматись перспективного напрямку руху. Тому розвиток української держави був спрямований не на економічний розвиток і модернізацію всієї країни, а на зростання добробуту конкретних олігархічних утворень (сімей). У свою чергу, олігархат взяв представників влади під свою опіку, надавши їм матеріальне утримання та забезпечивши збереження їх високого управлінського статусу в обмін на подальшу лояльність. В результаті корупція в Україні зміцніла і набула спотворених форм.

Необхідно визнати, що політичний режим в Україні практично не змінився і зберігає умови для існування корупції, яка є системною і використовується як ефективний інструмент для досягнення цілей. Хоча деякий оптимізм викликає той факт, що питання боротьби з корупцією знаходиться у фокусі уваги громадян і стало серйозним механізмом впливу на українську владу західних партнерів і кредиторів¹⁰.

Незрілість політичної еліти, політична корупція, клановість та орієнтованість виключно на лідера в політичних партіях, втрата

зв'язку політичних сил з виборцями за відсутності політичних, економічних та соціальних реформ призвели до тривалої політичної та економічної кризи в країні. Проблема полягає в тому, щоб в умовах несформованого громадянського суспільства ця «сильна рука» не зумовила реверсний рух від демократії до авторитаризму, що є цілком можливим через недостатню вкоріненість демократичних цінностей серед вітчизняної політичної еліти та громадськості. На шляху такої трансформації особливо великою є ціна помилок реформаторів, а також усіх тих, для кого ідеали свободи і демократії не є лише зручними політичними гаслами¹¹.

Суспільству перехідного стану притаманні риси поведінки та мислення колишнього режиму, але масова свідомість є дезорієнтованою руйнуванням колишньої системи цінностей. У порівнянні з періодом існування України, як складової Радянського Союзу сьогоднішній політичний режим кардинально відрізняється, проте подальші процеси всередині вже незалежної держави потребують більш глибокого аналізу. Справа в тому, що політичний режим незалежної України так і не позбувся ознак авторитаризму. Існує 8 індикаторів зміни режиму, розроблених британською неурядовою організацією “Policy-Exchange” – зміна лідерства, реформа державного апарату, відплата за минуле, нові еліти (що замінюють старі), розосередження економічної потужності, розвиток і зростання громадянського суспільства, відкритість системи та загальна оцінка¹².

Аналіз постійних і змінних індикаторів політичного режиму в Україні дає підстави визначити його як недостатньо інституціоналізовану (дефектну) демократію, коли неформальні правила домінують над формальними інститутами. В Україні відбулося усунення вищого керівництва колишнього режиму (зміна лідерства), але структура еліт змінюється вкрай повільно або не змінюється взагалі, також залишається актуальною практика договірних політичних рішень, а взаємозв'язок бізнесу з політикою та політичними процесами залишається тісним.

Але тут варто віддати належне розвиткові громадянського суспільства яке набирає певних обертів та продовжує активно розвиватись. І хоча спершу суспільство активізувалось окремо від політичної влади та формувалось хаотично та у більшості випадків завдяки сумлінню окремих осіб, тим не менш, ухвалення Указу Пре-

зидента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» є переконливим доказом визнання з боку правлячого класу посилення впливу громадянського суспільства на соціально-політичні процеси, тенденції до спроможності громадського сектору в ініціюванні нагальних реформ, діалогу з владою з гострих питань сьогодення¹³.

І хоча головним пріоритетом політики Української держави мало стати запобігання розколу громадської думки у корінних питаннях існування нації, влада своїми діями все ж спровокувала серйозний соціально-політичний конфлікт, який призвів до сьогоднішніх подій.

Через невизначеність та заперечення визначеності загальнонаціональних орієнтирів утворився конфліктогенний простір. Часи правління В.Януковича характеризувались коливанням масових настроїв, розшаруванням правлячої еліти та поглибленням культурних відмінностей, що і дало змогу зовнішнім агресорам тиснути на слабкі місця та практично безкарно загрожувати національній безпеці України.

Крім того, держава всіляко сприяла пониженню інтересу до діяльності влади з боку громадськості. Таким чином фактично не розвивалось громадянське суспільство, люди не бажали приймати участь (адже «їх голос все одно нічого не вирішить») або просто не допускались до процесів державотворення. Відсутність громадського контролю за діяльністю владних інститутів обумовила специфічну форму прийняття і ухвалення політичних рішень, що проявляється в їх кулуарності та непублічності, відповідно до чого українське суспільство було фактично позбавлено інформації про їх реальні наслідки. Ситуація загальної некомпетентності в розумінні політичних процесів стала причиною формування значної недовіри до влади. Відсутність політичної компетентності суспільства призводить до відсутності можливості впливати на політичну еліту, яка в умовах нестабільності і непрозорості влади дбає в першу чергу про власні інтереси, а не інтереси держави.

Таким чином, динаміка трансформації політичного режиму в пострадянській Україні мала суперечливий і непрогнозований характер. Авторитарні тенденції перебували в стані протиборства з демократичною альтернативою і в цьому контексті перехідний період

означав швидше невизначеність остаточних результатів їхнього змагання, незавершеність суперечливості і непослідовність самої трансформації режиму. Все це, на наш погляд, і визначає особливість посттоталітарного періоду та трансформації політичного режиму України порівняно з іншими посттоталітарними державами¹⁴.

Революція Гідності допомогла, на відміну від РФ та інших країн пострадянського простору, подолати скочування до авторитаризму, який би міг покласти край періоду демократичного транзиту¹⁵.

Подальше формування політики національної безпеки України визначалось й загальною політикою держави, яка впливає на формування її основних складових, зокрема: національних інтересів, стратегії та тактики національної безпеки тощо¹⁶.

Органи державної влади України повинні забезпечувати захист її державного суверенітету, конституційного ладу, цілісності та неушкодженості її території, демографічного, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, базових національних інтересів, прав та свобод громадян від протиправних посягань з боку як зовнішніх сил, так і внутрішніх організацій, груп та осіб. Зміцнення національної безпеки має бути справою всіх без винятку органів державної влади незалежно від основних напрямів їх діяльності. Функціонування зазначених органів має включати всі життєво важливі інтереси та потреби України – від загальнонаціональних до особистісних. Гарантії національної безпеки в державно-політичному аспекті мають забезпечуватися і реалізовуватися у трьох площинах: особистісна (громадянин), де відбувається повсякденна суспільна і виробнича діяльність окремого громадянина; площину гарантування безпеки на всіх рівнях ієрархічної структури суспільства можна умовно визначити як нормативно-правову, маючи на увазі Конституцію України, сукупність законів і підзаконних актів, якими передбачається захист особи, держави, суспільства загалом, державних і суспільних інститутів та регулюється діяльність суб'єктів національної безпеки і третя площина – інституціональна, організаційна. Вона представлена органами та установами, які формує суспільство на державному і громадському рівнях для організації, керівництва та здійснення діяльності із забезпечення національної безпеки. Їх сукупність утворює інституціональну площину системи національної безпеки. У цій сукупності окреме місце посідають

установи, на які спеціально покладається виконання найважливіших функцій забезпечення безпеки Української держави. До останніх слід віднести постійне спостереження за розвитком міждержавних відносин і внутрішніх процесів політичного, дипломатичного, економічного, соціального, ті іншого характеру й опрацювання заходів з протидії загрозам, попередження деструктивних тенденцій та конфліктних ситуацій, які можуть стати на заваді утвердженню і розвитку України як незалежної держави, зміцненню її могутності, добробуту та міжнародного авторитету.

Україна зробила перші кроки для створення демократичної держави: розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову, прийняття Конституції, введення національної валюти тощо. І хоча існують певні зрушення у законотворчій діяльності, однак не завжди чинні закони виконуються належним чином.

Головна ж проблема, яка залишається на сьогодні невирішеною: суспільство не має чіткого розуміння про навіть загальні орієнтири подальшого руху та не усвідомлює тих цінностей та ідеалів, які пропагує, наприклад, демократія, до якої ми формально рухаємось. В Україні так і не відбулась інституціоналізація демократичного режиму, не були сформовані демократичні політичні інститути, які б сприяли вирішенню соціально-економічних проблем, що залишилися від тоталітарного режиму.

З кожним роком від моменту отримання Україною незалежності, влада втрачала та продовжує втрачати довіру населення. Це можна віднести до особливостей перехідного періоду та на недосконалість самих законів, які не відповідають реальностям, але, з іншого боку, абсолютно зрозумілим є те, що відповідальність за невиконання законів лежить на тих, хто уповноважений ці закони втілювати у повсякденну реальність.

Україна є молодою демократією і перебуває у стані демократичного транзиту. На думку дослідників, необхідно шукати нові шляхи вирішення проблем, пов'язаних як з пошуком нової концепції демократії, так і з пошуком нової конфігурації інституційного дизайну політичних інститутів¹⁷.

Національна безпека України забезпечується лише шляхом важеної державної політики та відповідно до програмам розвитку сфер функціонування держави, таких як: політична, економічна, со-

ціальна, воєнна, екологічна та інші сфери. У той час як вибір засобів та інструментів забезпечення безпеки обумовлюються своєчасним прийняттям адекватних рішень для забезпечення протидії реальним та потенційним загрозам національним інтересам у кожній сфері. Створення умов для поступального стабільного розвитку України залежить від спільної взаємодії громадян України та української влади. Наявна ситуація в країні демонструє результати комунікаційної кризи.

Українському суспільству та правлячому класу необхідно докласти значних зусиль для формування загальнонаціональних цінностей та орієнтирів, що сприятимуть подальшому стабільному та динамічному розвитку нашої держави. Під стабільним розвитком слід розуміти процеси, що забезпечать зростання добробуту, безпеки та духовності кожної людини. Для цього необхідно створити належне середовище, в якому людина зможе реалізовувати свої можливості. Це середовище включає в себе економічні, безпекові, екологічні, політичні, культурні, освітні та інші складові.

Ще однією нагальною проблемою, з якою Україні необхідно боротись вже сьогодні – це відтік інтелектуального потенціалу. Україна має забезпечити можливість адекватного розвитку окремих осіб, нарощувати інтелектуальний потенціал суспільства, формувати засади інформаційного суспільства, створювати сучасне українське інтелектуально-духовне середовище, а й сприяти появі нових підходів до системи освіти, орієнтованої на загальносвітовий рівень. Тільки за таких умов можливо підвищити рівень особистісної безпеки кожного громадянина окремо та як результат це вплине на рівень забезпечення національної безпеки держави в цілому.

1. *Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз: монографія / за ред. Ф.М. Рудича. Київ: ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 456 с.* 2. *Мацієвський Ю.* Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після „помаранчевої революції” // *Політичний менеджмент.* 2006. № 5. С. 18-32. 3. *Рудич Ф.* Політичний режим і народовладдя: методологічний контекст // *Віче.* 2011. №17. Ч.І. С.42-48. 4. *Кравченко В.І., Краснонос Ю.М., Панченко П.П., Перепелиця А.І.* Україна у 20-30 роки ХХ ст. Мовою документів та очевидців. URL: <http://ruthenia.info/txt/biletskv/perepelytsiaa/02.html>. 5. *Сухонос В.В.* Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму і авторитаризму: монографія. Суми, 2003. С.158-178. 6. *Маркеева О.* Коррупция как угроза национальной безопасности // *Українські*

діалоги: Корупція в Україні: причини, стан, наслідки. 2015. С. 36. **7.** Колодій А. Траєкторія демократичного переходу в Україні // Трансформація в Польщі та Україні: 1989-2009. Вибрані аспекти. Київ: 2010. С.385-400. **8.** Скриль С.А. Антикорупційна політика та люстрація як фактори трансформації політичних систем держав Центральної та Східної Європи // Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки. Випуск 71 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юридична думка, 2016. 279 с. **9.** Transparency International: Ситуація з корупцією в Україні — це ганьба для нації // Укр. правда. 2012. 5 грудня. **10.** Маркеева О. Корупція як угроза національній безпеці // Українські діалоги: Корупція в Україні: причини, стан, наслідки. Київ, 2015. С. 35-36. **11.** Пантелейчук І.В. Політичний режим в Україні: проблеми демократичного транзиту // Актуальні проблеми державного управління. 2010. №2. С.282-289. **12.** Regime Change It's Been Done Before / Edited by Roger Gough, Foreword by Douglas Hurd. London SW1P 3AY, 2003. 154 p. URL: www.policyexchange.org.uk Roger Gough Introduction/ **13.** Корнієвський О.А., Руденко А.Ф. Основні тенденції та проблеми реалізації Національної Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки: Аналітична записка. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nac_strateg-36e4c.pdf **14.** Політична наука в Україні 1991-2016 у 2-х т. / ред. О.О. Рафальський, М.С. Кармазіна, О.М. Майборода. Київ: Парламентське видавництво, 2016. С. 37-99. **15.** Карозерс Т. Конец парадигмы транзита. URL: / Т. Карозерс. http://www.arhipelag.ru/download/book/text_pdf/hantinpton_wave.pdf **16.** Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибрані наукові праці. Київ: НІСД, 2016. С. 28. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Vlaskuk-fin-99d56.pdf> **17.** Фісун О.А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации. Харьков: Константа, 2006. 352 с.

***Morgun Anastasiia.* Transformation processes of modern Ukraine and its impact on national security policy**

The article describes the features of the political regime in Ukraine and defines it as a mixed, contradictory and unpredictable. In the formation of a democratic state security component identified as important.

Today one of the main places in state processes takes a civil society which fully expressed itself because of political situation in Ukraine last few years. The author emphasizes the importance of such feature as political regime of Ukraine since independence has not been freed from the traits of authoritarianism and also draws attention to the fact that most part of society still does not realize the basic reference point for the further movement towards democracy, its values, ideals, practical implementation. The main features of the "defective" democracy are presented in detail. In article analyzed the educational factor, the outflow of intellectuals and young professionals from the country. This is another factor of the negative factors on way to building democracy in Ukraine and can become a serious threat for national security. The article reveals the main procedural features in the transition of the political

regime from authoritarian to democratic. The author pays particular attention for such problem as the corruption like a component in the formation of a democratic regime

The article includes recommendations for governing class to deal with urgent for our states cases. These recommendations will contribute to a stable and dynamic development and increasing the level of stability in matters of national security.

Key words: political regime, national security, democratic state, transformation.

УДК 321.01

К. К. ГАВРИЛЮК

ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА

Проаналізовано особливості інформаційної політики держави за умов гібридної війни та політичної кризи. Розглянуто основні інформаційно-комунікативні прийоми та технології інформаційних атак та визначено основні завдання влади в напрямку формування інформаційного простору та захисту національних інтересів у контексті інформаційної безпеки.

Ключові слова: політична криза, інформаційна політика, інформаційний простір, гібридна війна.

Гаврилюк К. К. Преодоление политического кризиса в Украине в условиях гибридной войны: информационная составляющая

Проанализированы особенности информационной политики государства в условиях гибридной войны и политического кризиса. Рассмотрены основные информационно-коммуникативные приемы и технологии информационных атак и определены основные задачи власти в направлении формирования информационного пространства и защиты национальных интересов в контексте информационной безопасности.

Ключевые слова: политический кризис, информационная политика, информационное пространство, гибридная война.

Havryliuk Karina. Overcoming of political crisis in Ukraine during hybrid war: informational component

The article analyzes the features of state informational politics in terms of Hybrid war and political crisis, overviews the basic techniques of information and communication technologies and information attacks, defines the main tasks of the authorities